

O'zbek xalq dostonlari

“SHARQ” NASHRIYOT-MATBAA AKSIYADORLIK
KOMPANIYASI BOSH TAHRIRIYATI
TOSHKENT — 2006

Aytuvchi: **Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li**

Nashrga tayyorlovchilar:

To'ra Mirzayev va Zubayda Husainova

T a h r i r h a y ' a t i:

Omonulla Yunusov (hay'at raisi), Ahror Ahmedov (hay'at raisi o'rinbosari), Mamatqul Jo'rayev, Erkin Malikov (hay'at kotibi), To'ra Mirzayev, Abiir Musoqulov, Muhammadali Qo'shmoqov, Shomirza Turdimov, Ibodulla Shoymardonov

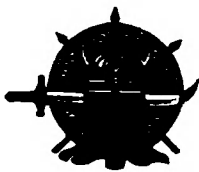
R a s s o m:

Temur Sa'dullayev

Go'ro'g'li: O'zbek xalq dostonlari / Aytuvchi Rahmatulla shoir Yusuf o'g'li; Tahrir hay'ati: O. Yunusov, A. Ahmedov, M. Jo'rayev va boshq./ Rassom T. Sa'dulla. — T.: Sharq, 2006. — 448 b.

“Go'ro'g'li” turkumi dostonlari yuzga yaqin xilma-xil mazmundagi asarlarni o'zida birlashtirgan ulkan silsiladir. Xalq baxshilari bu turkumga kiruvchi dostonlarni sevib kuylab kelganlar. Ushbu jildga Rahmatulla shoir Yusuf o'g'lidan yozib olingan 27 doston kiritildi. Ularda afsonaviy xalq qahramonining tug'ilishi, uning bahodirona yoshligi, jasoratlarga to'la hayoti, ozodlik o'lkasi — Chambil shahrining bunyod etilishi, asrandi farzandlar — Hasanxon va Avazxonlarning Chambilga keltirilishi, ularning bahodirliklari turli-tuman sarguzashtli voqealar girdobida tasvirlanadi. Dostonlar qahramon va sevimli yor sadoqati, ota-ona va farzand burchi, birodarlik va do'stlik, ona yurtga muhabbat masalalaridan bahs etadi. Har bir doston badiiy mukammalligi va jozibadorligi bilan kitobxonni o'ziga jalb eta oladi.

BBK 82.3(SU)

YOSQILA

Yo sqila tozisini erkalatib: “Yosqila hana-mana, yo xazayna, xantla, hana-mana”, — deb javrab, hech kim uning tiliga tushunmay, Chambilning ko‘chasida yotar edi. Bir kun Go‘ro‘g‘li sulton Misqol pari bilan xilvatda Yosqila to‘g‘risida maslahat qildi. Shunda Misqol pari Yosqilaning asli qissasini aytib berdi.

Yosqilaning asl ismi Xantla bo‘lib, arab tog‘laridan birida tozi ergashtirib ovchilik qilar ekan. Kunlardan bir kuni guldur bo‘lib, qattiq yomg‘ir yog‘ib, Xantla bir kichkina uychaga yomg‘irdan qochib kirgan ekan. U uyda Soqila degan bir ayolga duch kelib qolgan ekan. Kichkina uyning nar yog‘ida yana bir kattaroq uy bo‘lib, Soqilaning ota-enalari o‘tirar ekan. Yomg‘ir bilan Soqila o‘tirgan uyga Xantlaning kirganini hech kim bilmay qolgan edi. Shu yerda o‘zidan o‘zi Xantla bilan Soqila bir-birlarini yaxshi ko‘rishib qoldilar. Soqila Xantlaga qarab, bir tikilishdayoq Xantlaning toqatini toq qilib qo‘ydi. Gapning qisqasi, yomg‘ir tinish oldidan Xantla u uydan chiqib ketmasa iloji yo‘q edi. Shuytib, Xantla bilan Soqila u uychada ko‘ngil olishib, quchoqlashib, o‘pishib, keyin Xantla yomg‘ir tinmasdan tashqariga chiqib ketdi. So‘ngroq ul uyga o‘t so‘rab kelib, Soqila bilan ikkinchi gaplasha olmay ketdi. Uzoqlardan Soqilaga ko‘z tikib yurdi. Oxiri ul ham yo‘q bo‘ldi. Soqila qaytib ta‘qib ostiga olindi. Shuytib, aqlidan ozib, tozisini Soqila tasavvur qilib, kallasi aylanib, gapini yo‘qotib qoldi. Har yerda qancha yurgani noma‘lum. Oxiri Xurosonda Go‘ro‘g‘li sulton uni qo‘lga olib, Chambilga keltirgan ekan. Hozir Soqila Gardiston tog‘ining nargi betida falakning gardishi bilan bir o‘zi yesir qolib, juda kambag‘allikda yashar ekan. “Shundaylarni qo‘shib, murodiga yetkazib, kambag‘allik, g‘ariblikdan qutultirib qo‘ysa, har kimga ham savob bo‘ladi”, — deb Go‘ro‘g‘li sulton mayxonasiga kirib, yolg‘iz o‘zi yotib o‘ylabdi.

Elning ko‘zi uyquga borgandan keyin asta so‘tasini siypab, arabning bergi chetidagi toqqa o‘zi bilan G‘irko‘kning borishini niyat qilib, ko‘zini yumib, “Alhamdulillo” deganicha, G‘irko‘k bilan Gardistonning nargi yog‘idagi tog‘ning oshuviga, ya‘ni u arabning bergi chetiga borib tushib, shu yerda tonggacha otini o‘tga qo‘yib yotdi. Kun chiqib, hamma joy ravshan bo‘lgandan keyin Go‘ro‘g‘li sulton qarasa, soyda burqillagan katta bir qishloq bor ekan. “Qani, bu yerlarda nima hangamalar bor ekan”, — deb G‘irko‘kka minib, ul qishloqqa enib, betkaydan tushib, ot, eshak ko‘p bog‘langan hovliga burilib borib, so‘ylash‘, dedi. Darrov u hovlidan bir odam chiqib, Go‘ro‘g‘li sultonni ichkariga olib kirib, otdan tushirib, G‘irko‘kni bir yakka mixga bog‘lab, Go‘ro‘g‘li sultonning o‘zini boshlab katta o‘n bir balorli bir mehmonxonaga iyatib kirdi. Mehmonxonada kattakon savatday oq salla o‘ragan semiz eshon ko‘p xalifalari bilan o‘tirgan ekan. Bir xil tomog‘i yomon mullalar eshonning o‘ngini va chapini olib, toziday yalanib, eshonning tabarruk sarqitini, yog‘lisini o‘zlariga olib qolib, yog‘sizrog‘ini pastroqda o‘tirgan xalifalarga yuborayotgan ekanlar.

Go‘ro‘g‘li sulton ichkariga kirib borishi bilan bir yelpilloq so‘fi: “Hazrat eshonni ziyorat qiling”, — deb qoldi. Ko‘p narsani boshidan kechirgan quv Go‘ro‘g‘li sulton o‘zini go‘llikka solib: “Eshonni qanday qilib ziyorat qiladi”, — dedi. Haligi yelpilloq so‘fi bo‘zchining mokisiday: “Mana shu yerdan o‘tib, sekin hazrat eshonning oldiga borib ko‘rishayotganda, qo‘lini ko‘zingizga siypab olasiz”, — deb turibdi. Go‘ro‘g‘li sulton to‘rga o‘rtaliq bilan o‘tib, cho‘kkalab eshon bilan ko‘rishdi. Lekin qo‘lini ko‘ziga surtgali bo‘yni yor bermay, qayerda o‘tirsam ekan, deb jo‘rtaga tolmovsirab shoshib qolgan bo‘lib turganida, eshon: “Bu bir kattaroq odam bo‘lsa kerak. Bu odamni o‘zimga rom qilib olsam, ko‘p foydalarning muqaddimasini ijro aylagan bo‘lurman. Guruchning orqasidan kurmak suv ichganiday shu sipohining sababi bilan yana ham murid-muxlislarim ko‘paysa, ajab emas”, — deb o‘ylab, qulluqlab o‘tirgan ikki mullaga: “Bu odam salohiyatli kishi bo‘lib ko‘rinadi. Har kim o‘z o‘rnida o‘ltirsa, nuran a‘lo nur bo‘lgay. Mana shu yerdan bu kishiga joy bo‘shatib beringlar”, — deb ishorat qildi. Eshonning iltifoti bilan Go‘ro‘g‘li sultonga joy bo‘shatilib berildi.

Fotiha qilinganda eshikdan bir zolim amaldor kirib kelib, eshonni ziyorat qilib, shu yerning o‘zida

¹ Bemahalda kelgan kishining qichqirib birovdan joy so‘rashi (Baxshi izohi).

eshonga inobat qilmoqchi bo‘lib qoldi. Eshon u zolim amaldorning qo‘lini mahkam ushlab: “Pirni pir bildim, xudoni bir bildim, deb ayting”, — dedi. Shunda u zolim amaldor: “Pirni pir bildim, xudoni bir bildim, taqsir”, — dedi. Eshon iltifot qilib: “Barakalla, avval bo‘ri edingiz, ana endi eng solih odam qatori-ga o‘tdingiz”, — dedi. Shunda ko‘p narsani bilgan quv Go‘ro‘g‘li ko‘nglida: “Men ham bir pirga qo‘l bersam, deb yurar edim. Lekin bu odam pir emas, qip-qizil riyo kishi. Nafsini semirtgan, o‘z qilg‘ini o‘zi ko‘rmagan ahmoq ekan. “Eshagiga yarasha tushovi” deganday gap-da. Bu odam ham bundan battar bo‘lmasa, bu ahmoqni eshon deb o‘tirmas edi-da. Agar bu ahmoq chindan eshon bo‘lsa, mana bu zolim amaldorni inobat qildirishdan oldin: “Sen avval birovni aldab, yo qo‘rqitib olgan va pullar to‘plagan bo‘lsang, yoki birovning uy-joyiga o‘xshash narsasini tortib olgan bo‘lsang, shularni ega-egasiga qaytarib berib, rozi qil”, — der edi. Asli bo‘ri barcha cho‘ponlarni rozi qilmay, og‘zining qoni ketmay, qanday eng solih odam hisobiga o‘tadi. Bu zolim amaldor bo‘ri bo‘lsa, eshoni shag‘olday gap-da. Shunday odamlarni battar gumroh qilg‘uvchi eshonning hey”, — deb sekin o‘rnidan turib, tashqariga chiqmoqchi bo‘ldi. Eshon ichida: “Bu sipohini damimga ildira olmadim”, — deb afsuslanib, Go‘ro‘g‘li sutonga qarab: “Hay, har vaqt biz kaminani yod qilib yurarsiz”, — deb qo‘ynidan bir do‘ppi chiqarib marhamat qildi.

Go‘ro‘g‘li sulton tashqariga chiqib, eshon marhamat qilgan do‘ppini yirtib tashlab, G‘irko‘kka minib, ul hovlidan chiqib ketdi. Bu yoqda eshon Go‘ro‘g‘li sulton to‘g‘risida xurofiy ig‘volardan gapirib ham berdi.

Go‘ro‘g‘li sulton G‘irko‘kni haydab, qirga chiqib, Soqilaning uyining oldiga bordim, deb niyat qilib, so‘tasini siypab, bir minutda Soqilaning uyining oldida hozir bo‘ldi. Xuddi shu vaqt Soqila eshigining oldi-ni supirib turgan edi. Shunda Go‘ro‘g‘li sultonni ko‘rib, bu odam osmondan tushganini ham, yerdan chiqqanini ham bilmay hayron bo‘lib qoldi. Shunda Go‘ro‘g‘li sulton Soqiladan bir kosa suv so‘rab, shu so‘zni aytdi:

Uy supirgan arab qizi,
Oshdim ana bellaringdan,
Yetib keldim vataningga,
So‘roq olib ellaringdan.

Boshingga ma‘jar o‘raysan,
Gapirsam yerga qaraysan,
Bo‘lmasa so‘zga yaraysan,
Gapir nozli tillaringdan.

Seni ko‘rgan aqli shoshur,
Aftingni yomondan yashir,
Dol bo‘yingga jazmanlaring

O‘rtanib kuysa yarashur,
Xol-xollashib xollaringdan.

So‘zlarim mavj urib toshar,
Charx urib oqmoqqa shoshar,
Oshiqlar o‘psa yarashar,
Yuzingdagi xollaringdan.

Uzoq yerdan keldim horib,
Senday jononni axtarib,
Bir shohkosaman chiqarib,
Suv ber menga qo‘llaringdan.

Soqila yolg‘iz yesir bo‘lib yashab, o‘zicha: “Menga endi hech kim rag‘bat qilmaydi. Usti-boshim jul-dur, kir, o‘zim ko‘rimsiz, bir faqir bo‘lsam”, — deb ko‘ngli dunyoning lazzatidan soviy deb qolgan edi. Kutmaganda, bu sipohining har xil hazl-u mutoyiba bilan suv so‘rab qolgani Soqilani ikkilantirib qo‘ydi. “Bu sipohi menga balki rahmi kelib, kel, savob uchun shu bechorani nikohimga olib qo‘ysam, uyimning bir chekkasida yurar, degandir. Balki uyimga cho‘ri qilib qo‘yarman, degandir. Yo bo‘lmasa bir yomon g‘ar ko‘z sipohi bo‘lib, meni bir hodisa qilib ketmoqchimikan? Har qalay, taqdir shu sipohining changaliga ilin-tirdi-da. Yo bir baxt topib, kun ko‘rib ketarman, yo shu yerda hozir rasvo bo‘larman. Dod desam, kam-bag‘alning dodiga hech kim quloq solmaydi. Ishqilib, qandayiga bo‘lsa ham shu sipohiga asir bo‘lib qol-ganga o‘xshayman”, — deb Soqila uyidan bir shohkosa suv chiqarib, Go‘ro‘g‘li sultonga uzatdi. Go‘ro‘g‘li sulton darrov kosani qoqib yuborib, Soqilaning bilagidan mahkam ushlab, Ko‘k jonivorning chotiga qam-chini berib, haydab yubordi. G‘irko‘k ham yerni bir tirnab havoga ko‘tarilib, Chambil shahri qaydasan, deb osmonning tubi bilan yulduzday oqib kela berdi. G‘irko‘k jonivor ustidagisini tushirarmidi? U yog‘idan xotirjam. Shuytib, yarim kechalarda Go‘ro‘g‘li sulton G‘irko‘kni mayxonasining oldiga qo‘ndirib, Soqilani tushirib, G‘irko‘kni tablaga bog‘lab, Soqilani Og‘a Yunus pariga topshirdi. Ertasi Og‘a Yunus pari Soqilaga

uzoqdan Xantlani ko'rsatib: "Hov ana u odamni ko'rganmiding?" — deb so'radi. Soqilaning ko'ngliga boshqa gaplar kelib, tanisa ham tanismashga olib qo'ya qolmoqchi bo'lsa ham, baribir qizarib, yuragi qizib, bo'g'in-bo'g'inigacha bo'shashib, ko'zi tinib, tirnog'i achib, qaltirab, mo'larib qoldi. Og'a Yunus pari darrov Soqilaga dildorlik berib, uni xavf va xijolatdan chiqarib, yaxshi liboslar bilan kiyintirib, yasab ergashtirib, Xantlani oldiga olib bordi. Xantlani bir pillalari ko'zi Soqilaga tushib, ikki ko'zi to's tepasiga bitib, nima bo'lganini bilmay, lol bo'lib, indamay qoldi. Og'a Yunus pari darrov to'zini bir panaga tortib, pusinib turdi. Xantlani bir pillalar Soqilaga nazari tushib: "Yosqila", — dedi. Yosqila ham Xantlaga: "Yo, Xantla", — dedi. Xantla birdan: "Yo, Soqilajonim. Nega shu vaqtgacha shuncha: "Yo, Soqila", deb chaqirsam ham indamay, oldimda turar eding. Sening iltifotingni ko'rar kunim ham bor ekan", — deb Xantla behush bo'lib qoldi.

Qirq yigitning xotinalari yetib kelib, Xantlani ham toza kiyimlarga burkab, sartaroshga sochlarini, mo'ylovlarini oldirib, toza qilib qo'ydilar. Kun kech bo'lib, bu ikki oshiq-ma'shuqlarni tayinlangan hovliga olib borib, ikkovini bir-biriga nikoh qilib, qo'shib qo'ydilar. Shuytib, Xantla bilan Soqila ham Go'ro'g'li sultonning zamonida murod-maqсадlariga yetdilar.

